

—*Edicija*—
POETIKA STRAVE

KNJIGA 34

GUSTAV MAJRINK
—
GOLEM

Prevod s nemačkog

Luka Račić

ORFELIN
IZDAVAŠTVO

Novi Sad

2024

Za izdavača:
Milenko Bodirogić

Urednici:
Dr Dejan Ognjanović
Milenko Bodirogić

Naslov originala:
Der Golem, 1915

Lektura i korektura:
Lidija Diklić

Ilustracije na koricama:
Aleksandra Dević

Ilustracije u knjizi:
Hugo Štajner Prag

*Grafičko rešenje edicije,
prelom i priprema za štampu:*
David Tankosić

Orfelin izdavaštvo

Kosovska 23
Novi Sad
Telefon: 021 447217
orfelinns@gmail.com
www.orfelin.info

Štampa:
Grafostil, Kragujevac

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Библиотека Матице српске, Нови Сад

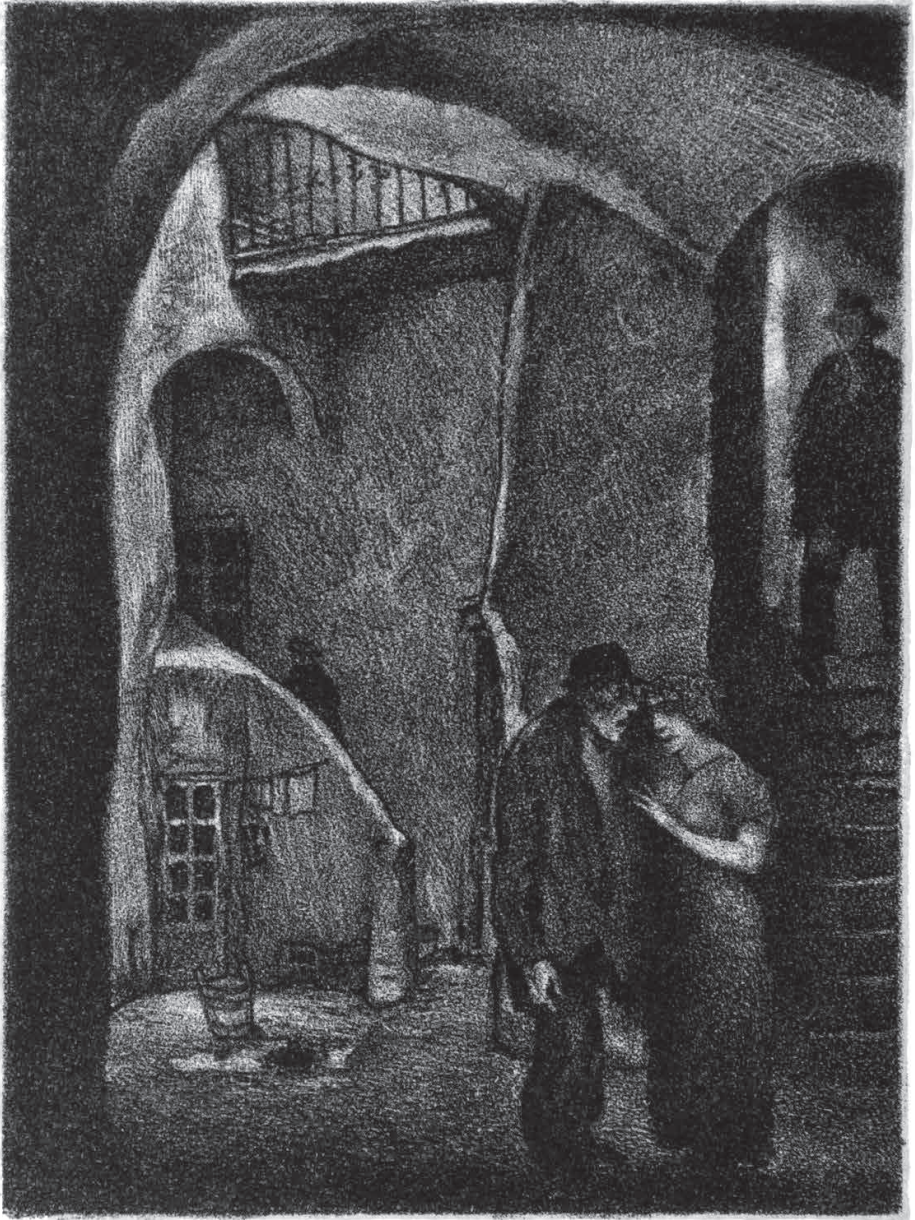
ISBN 978-86-6039-080-8
COBISS.SR-ID 144970505

Bez dopuštenja izdavača nije dozvoljeno reprodukovanje
nijednog dela ove knjige.

DER
GOLEM

MEINER FRAU GEWIDMET

SAN

Mesečina pada po podnožju moga kreveta gde počiva poput velikog, bledog, pljosnatog kamena.

Kada obličje punog meseca počne da se smanjuje a njegova desna strana da opada – poput lica koje ide u susret starosti, te mu se najpre jedan obraz nabora, a zatim omršavi – u taj čas noći krene da me osvaja jedan potmuo, mučan nemir.

Niti spavam, niti bdim, a u mome polusnu ono što sam doživeo meša se s onime što sam pročitao i čuo, podobno ulivanju potoka različitih boja i bistrina.

Čitao sam o životu Bude Gautame pre nego što sam legao da otpočinem i jedna mi se rečenica na hiljade načina obrtala u svesti, neprestano se vraćajući svome početku:

„Neka vrana dolete jednom prilikom na kamen koji joj je zaličio na grumen masti i pomisli: ta, ovde se može naići na nešto ukusno. Pošto vrana tu ne nađe ničeg ukusnog, odlete dalje. I kao vrana što se približila kamenu tako i mi – mi, iskušenici – napuštamo podvižnika Gautamu, jer smo izgubili naklonost za njega.“

A ta predstava kamena podobnog grumenu masti ukazivala mi se u mozgu u sve čudovišnijoj veličini:

Koračam isušenim rečnim koritom i skupljam oblutke. Sivoplave, posute svetlucavim prahom, oko kojih lomim glavu i mozgam, ali ne dokučujem šta s njima da učinim, pa crne sa

sumpornožutim mrljama nalik okamenjenim dečjim nastojanjima da uobliče punačkog, pegavog salamandra.

I želim da ih odbacim, ove oblutke, daleko od sebe, ali mi uporno ispadaju iz ruke, a ja ih ne mogu odagnati iz pameti.

Svi kamenovi koji su u mom životu odigrali neku ulogu okružuju me u prstenovima.

Neki se mukotrпно upinju da izbiju iz peska na dnevnu svetlost – poput velikih kraba boje škrljca nakon nadolaska plime – kao da žele da učine sve što je u njihovoj moći da mi uhvate pogled ne bi li mi kazali stvari od beskrajnoga značaja.

Drugi – iznureni – padaju natrag u svoje rupe i odustaju od toga da će doći do reči.

Katkada se naglo prenem iz sumračja ovih polusanjarija i na tren ponovo ugledam mesečevu svetlost na ispupčenom podnožju kreveta, gde počiva poput velikog, bledog, pljosnatog kamena, da bih zatim iznova naslepo opipavao za mojom čilećom svešču, u nemirnom traganju za kamenom što me muči – koji se zasigurno negde krije u ruševinama mojih sećanja i nalikuje grumenu masti.

Oluk za kišnicu mora da je negda dozezao tlo u blizini, zamišljam – savijen pod tupim uglom, oboda izjedjenih rđom – prkosno pokušavam sebi da utuvim takvu predstavu u um ne bih li zavarao uzburkane misli i nanovo ih uspavao.

To mi ne uspeva.

Tvrđoglavi glas u meni glupom upornošču nanovo tvrdi – neumorno kao prozorski kapak koji na vetru u pravilnim razmacima klapara o zid: to je nešto sasvim drukčije, to uopšte nije kamen podoban grumenu masti.

I ovome glasu ne može se umaći.

Nakon što stotinu puta prigovorim da je to posve beznačajno, ono će malo počutati, ali će se onda opet neopažano

probuditi i nanovo tvrdoglavo otpočeti: „U redu, u redu, imaš pravo, ali to uopšte nije kamen što nalikuje grumenu masti.“

Postepeno počinje da me savladava nepodnošljivo osećanje bespomoćnosti.

Nakon toga više ne znam kako su stvari dalje uznapredovale. Jesam li svojevoljno odustao od ikakva otpora, ili su me same moje misli svladale i svezale?

Sve što znam jeste da mi telo počiva u postelji a da su se osetila odvojila i da za njega više nisu svezana.

Ko je sada taj „Ja“, odjednom želim da se zapitam; da bih se potom dosetio da više uopšte ni nemam instrumenta kojim bih postavljao pitanja; te se pobjim da će se opet probuditi onaj glupi glas i nanovo otpočeti sa svojim isleđivanjima o kamenu i masti.

I tako se okrenem.

DAN

Odjednom sam se zadesio u sumornom dvorištu i kroz crvenkasti luk kapije ugledao sebi naspramno, na drugoj strani uske, prljave ulice, jevrejskog trgovca starudijama naslonjenog na zasvođeni izlog radnje u kome su visile raznorazne gvoždurije, izlomljene alatke, zarđale uzengije i klizaljke i ostale mrtve stvari.

I ovaj prizor posedovao je istu onu mučnu jednoličnost, koja odlikuje svaki od onih utisaka što poput kakva torbara svakodnevno prelaze prag naših opažaja, te u meni nije pobudio niti znatiželju niti iznenađenje.

Postadoh svestan da sam već dugo bio odomaćen u ovom susedstvu.

No, ni ovo saznanje nije na mene ostavilo dubok utisak, uprkos njegovoj suprotnosti sa onime što sam zapazio pre nedugo vremena i time kako sam dovde dospeo.

Dok sam se uspinjao oronulim stepenicama do svoje sobe i nakratko razmišljao o masnom izgledu kamenih stepenika, naprasno mi je pala na pamet ideja da mora da sam jedanput negde čuo ili pročitao o čudnovatom poređenju kamena i grumena masti.

Tada začuh trčanje na stepenicima iznad sebe i kada dođoh do svojih vrata ugledah četrnaestogodišnju curu trgovca starudijama Arona Vasertruma, crvenokosu Rosinu.

Moradoh se probiti pokraj nje i ona stade leđima oslonjena uz ogradu, pomamno nagnuta unazad.

Dok se prljavim rukama pridržavala za gvozdeni gelender – radi oslonca – ugledah njene obnažene blede podlaktice u sumornoj polutami.

Izbegao sam joj pogled.

Njen nametljivi osmejak i ono voštano lice konjića na karuselu zgrozili su me. Činilo mi se da je imala sunderasto, bledo meso aksolota, kakvog sam ranije zapazio u akvariju sa salamandrima u prodavnici kućnih ljubimaca.

Trepavice crvenokosih ljudi odbojne su mi kao u kunića.

Otključao sam vrata i hitro ih zalupio za sobom.

S prozora sam mogao da vidim trgovca starudijama Arona Vasertruma gde stoji ispred svoga zasvođenog izloga.

Naslonjen na ulaz u svoj mračni svod, podrezivao je nokte kleštima za sečenje.

Da li mu je crvenokosa Rosina bila kći ili nećaka? Između njih nije bilo nikakve sličnosti.

Umem jasno da razlikujem razna plemena među jevrejskim licima koja svakodnevno vidim u sokaku Hanpas, čije odlike bliski odnosi pojedinaca ne mogu izbrisati ništa manje nego što je moguće izmešati ulje i vodu. Ne može se reći: ovo su dvojica braće, ili otac i sin.

Da ovaj pripada jednome plemenu, a onaj drugome – to je sve što se može pročitati iz crta lica.

Ta, i da je Rosina nalikovala trgovcu starudijama, šta bi to dokazalo?

Ova plemena osećaju potajno gađenje i odbojnost jedna za druge, i to se probija čak i kroz prepreke bliskog krvnog srodstva – ipak, umeju to skriti od spoljnog sveta onako kako se čuva opasna tajna.

Niko ne dopušta toj odbojnosti da se imalo pomoli, a u ovome usaglašenju oni nalikuju kakvim slepcima ispunjenim mržnjom koji se grozničavo drže užeta natopljenog nečistoćom: jedna strana se pridržava čvrsto, stežući obema pesnicama, druga nevoljnije, pridržavajući se tek jednim prstom, no obe zaposednute sujevernim strahom da će podleći propasti čim se puste zajedničkog oslonca i izdvoje se od ostalih.

Rosina je od jednog takvog plemena čiji je crvenokosi predstavnik još odbojniji od ostalih. Njihovi su muškarci pilećih grudi i dugih vratova sa istaknutim adamovim jabučicama.

Sve se na njima čini pegavim i čitav svoj život bore se ovi muškarci protiv patnje zbog požude – biju potajno neprekidan, bezuspešni boj, izmučeni većitim grozničavim strahom za svoje zdravlje.

Nije mi bilo jasno otkuda sam uopšte pretpostavio srodstvo između trgovca starudijama Vasertruma sa Rosinom.

Baš nikada je nisam video u blizini starca, niti zapazio da su ikada bili u razgovoru.

Ali je ona provodila skoro sve vreme u dvorištu ili vrebala iz tamnih kutova i hodnika naše kuće.

Zasigurno su i ostali sustanari držali da je između njih postojalo blisko srodstvo, ili da je ona bila makar štíćenica trgovca starudijama, a ipak sam ubeđen da niko od njih ne bi mogao dati razlog za takvu pretpostavku.

Skrenuo sam misli sa Rosine i pogledao kroz otvoren prozor svoje sobe na sokaku Hanpas.

Aron Vasertrum kao da beše osetio moj pogled te iznenada upravi lice ka meni.

Lik mu je bio ukočen, užasan, okruglih ribljih očiju, zasećene zečje gornje usne.

Činio mi se kao kakav čovekoliki pauk koji oseća i najtanijim trzajem svoje mreže, ma koliko da se čini ravnodušnim.

Od čega dakle on živi? Na šta misli, kakve su mu namere?

To nisam znao.

U izlogu njegove zasvođene radnje visili su iz dana u dan, iz godine u godinu, bez promene, isti mrtvi bezvredni predmeti.

Mogao bih ih nacrtati i zatvorenih očiju: truba bez ventila, požutela slika sa čudnovato raspoređnim vojnicima naslikana na hartiji. Zatim, venac od zardalih mamuza na trulom kožnom remenu, uz drugi raspali otpad.

Naposletku, napred, naslagane jedna na drugu, na podu, tako da niko ne može preći prag radnje, behu okrugle gvozdene plotne skinute sa peći.

Hrpa svih ovih stvari niti se uvećavala niti se smanjivala, a ako bi katkada poneki prolaznik i zastao ili pitao za njihovu cenu, trgovac starudijama bi se žestoko uznemirio.

Zatim bi na stravičan način uspravio svoje zečje usne odakle bi razdraženo pokuljale neke nerazgovetne reči u krkljavom, mucavom basu, zbog čega je kupca napuštala svaka želja za daljim pitanjima i prestrašen nastavljao bi dalje svojim putem.

Pogled Arona Vasertruma munjevito je skliznuo s mojih očiju i sa napregnutim zanimanjem počivao je na golim zidovima susedne kuće koja se nastavljala od mog prozora.

Šta li je tamo ugledao?

Kuća beše okrenuta zadnjim delom ka sokaku Hanpas a prozori su gledali unutra, ka dvorištu! Samo je jedan gledao na ulicu.

Igrom slučaja je u odaje u susednoj kući, na nivou mog sprata – rekao bih od nekakvog skrivenog studija – u tome trenu neko ušetao, jer sam kroz zidove iznenada začuo razgovor muškarca i žene.

Nije moguće da je trgovac starudijama to mogao zapaziti odozdo!

Neko se pomakao pred mojim vratima a pogodio sam ko: Rosina, koja je još uvek vrebala napolju u mraku, nestrpljivo čekajući da je možda dozovem sebi.

A dole, pola sprata niže, na stepeništu vreba rošavi adolescent Lojza, suspregnuta daha, iščekujući hoću li otvoriti vrata i ja čak dovde mogu doslovno osetiti dah njegove mržnje i uzavrele ljubomore.

Strah ga je da priđe bliže, da ga Rosina primeti. On zna da od nje zavisi kao što izgladneli vuk zavisi od svoga čuvara, ali bi najradije ipak skočio i pustio jarosti na volju!

Seo sam za radni sto i potražio pincete i graverska dleta.

Ali nikakav rad nije ispadao kako treba, niti je moja ruka bila dovoljno staložena da popravi fine japanske gravire.

Neveseo, sumoran život koji se beše nadvio nad ovom kućom nije dopuštao mom umu da se umiri, a u mislima mi neprestano iskrsavahu stare slike.

Lojza i njegov brat blizanac Jaromir jedva da behu godinu dana stariji od Rosine.

Njihovog sam se oca, pekara koji je pripravljaio pričesne hostije, jedva i sećao, a sada se o njima starala, čini mi se, neka stara gospoja.

Samo nisam znao tačno koja od mnogih što su se skrivale po kući poput krastača pod kamenom.

Ona se stara za dvojicu dečaka, to jest: pruža im konačište; a za to joj oni moraju predati sve što povremeno uspeju da ukradu ili isprose.

A da li ih i hrani? To ne mogu da zamislim, jer se stara vraća kući tek kasno naveče.

Zasigurno po zanimanju kupa leševe.

Lojzu, Jaromira i Rosinu često sam viđao, još dok su bili deca, kako se bezazleno igraju u dvorištu.

Ali ti su dani davno minuli.

Po čitav dan Lojza juri za crvenokosom Jevrejčicom.

Katkada je uzalud dugo traži i kada je nigde ne može pronaći, prišunja se ispred mojih vrata i čeka je izobličena lica da krišom dođe ovde.

U tim prilikama mogu ga videti u svom umu, dok sedim uposlen, kako vreba u razgranatom hodniku, osluškujući, nakrivljene glave na koščatom vratu.

Povremeno strahovita buka iznenada probije tišinu.

Jaromir, koji je gluvonem i čije su sve misli ispunjene neprestanom ludačkom požudom za Rosinom, baulja po kući nalik divljoj životinji, a od njegova neartikulisano rezanja, jer je dopola lud, što od ljubomore što od sumnjičavosti, ledi se krv u žilama.

Slepo pomaman, u stalnoj je potrazi za njih dvoje, za koje uvek sumnja da se skupa kriju – u nekoj od hiljade prljavih jazbina u kući – uvek rukovođen mišlju kako mora biti bratu za petama i da se sa Rosinom nikada ne sme da zbiva ništa za šta on ne zna.

I upravo je to neprestano mučenje ovoga bogalja, kako sam sumnjao, ključni razlog koji je podsticao Rosinu da se iznova spandava s njegovim bratom.

Ukoliko bi njena naklonost ili rešenost katkad oslabili, Lojza bi smišljao kakav novi pasjaluk kako da joj iznova rasplamsa požudu.

U tim prilikama oni dozvoljavaju da ih gluvonemi, naizgled ili uistinu, uhvati pa ga izdajnički, sumanuta, namamljuju u tamne hodnike gde su postavili opake zamke – zardale obruče bačvi koji pucaju kada se nagaze, ili železne grabulje šiljaka okrenutih nagore kojima se zakrvari kada se saplete.

Povremeno Rosina i sama smisli neku paklenu psinu, ne bi li surovost mučenja dovela do krajnosti.

Tada izmeni svoje ophođenje sa Jaromirom i ponaša se kao da joj se iznenada dopada.

Većito nasmejanog izraza lica, sirotanu će užurbano ispričati stvari koje će ga gotovo izbezumljujuće dražiti, a osmislila je i nekakav naizgled tajanstven, tek dopola razumljiv znakovni jezik kojim ga bespomoćna zapliće u neraskidivu mrežu neizvešnosti i izjedajućih nadanja.

Jednom sam ga video kako je stajao pred njom, a ona mu se obraćala tako snažnim pokretima usana i gestovima da sam pomislio da će se svakog trenutka srušiti od siline uzbuđenja.

Znoj mu se slivao niz lice od nadljudskog napora da dokuči smisao takvog hotimično nejasnog i zbrzanog govora.

I čitav naredni dan proveo je u groznici od iščekivanja na mračnom stepeništu jedne dopola urušene kuće u nastavku uskog, prljavog sokaka Hanpas – sve dok nije prokockao sve vreme koje mu je preostalo da isprosi pokoju krajcaru na uglu.

A kada je kasno uveče, polumrtav od gladi i uzbuđenja, pozeleo da uđe u kuću, njegova hraniteljica odavno je bila zaključala vrata.

*

Veseo ženski smeh dopirao je do mene kroz zidove susednog studija. Smeh! – veseo smeh u ovim kućama? Ta, u čitavome getu nije stanovao niko ko bi imao razloga da se veselo smeje. Potom sam se setio da mi se stari lutkar Cvah poverio, pre nekoliko dana, kako mu je neki ugledni mladić uzeo studio u zakup, i to po visokoj ceni – očito da bi se mogao susretati sa izabranicom svoga srca, bez uznemiravanja. Stoga su, da niko u kući ne primeti, postepeno i potajno unosili komad po komad skupog nameštaja novog stanara.

Dobrodušni starac zadovoljno je trljao ruke dok mi je pričao, detinje radostan što je sve tako promoćurno obavio: niko drugi od stanara nije imao predstave o ovom ljubavnom paru.

Studiju se moglo neopaženo pristupiti iz tri različite kuće. Čak se moglo dospeti i kroz vrata na plafonu!

Da, ukoliko bi se otključala železna vrata potkrovlja – a ovo je od druge strane lako obaviti – može se, pokraj moje sobe, proći sve do stepeništa naše kuće, a ono dalje iskoristiti kao izlaz...

Zatim ponovo zazvoni veseli smeh i vrati mi mutna sećanja na jednu raskošnu rezidenciju i plemićku porodicu kojoj su me često zvali da restauriram vredne starine.

A onda odjednom, pored, začujem reski vrisak. Prepadnut ga osluškujem.

Železna vrata potkrovlja silovito zazvečaše i u sledećem trenu u moju sobu upade nekakva dama.

Raspletene kose, bleđa poput kreča, ogrnuta zlatom opervaženim brokatom oko golih ramena.

„Gospodine Pernate, skrijte me – u ime gospodnje! – ne pitajte, skrijte me kod sebe!“

I pre no što sam uspeo da izustim, moja vrata se ponovo otvoriše a zatim zalupiše.

Na sekund sam video lice trgovca starudijama, Arona Vasertruma, nacereno poput kakve zastrašujuće maske.

*

Okrugla svetlosna mrlja blista mi pred licem i pri sjaju mesečine ponovo razaznajem podnožje svoga kreveta. San me još uvek obuzima, nalik teškom vunenom kaputu, a ime Pernata nazire se u zlatnim slovima pred mojim sećanjem.

No, gde sam već pročitao to ime? – Atanasijusa Pernata?

Čini mi se, čini mi se da sam pre mnogo vremena greškom uzeo tuđi šešir namesto svog i čudio se kako mi tako stoji, kao saliven, jer imam osoben oblik lobanje.

Te sam u ovom neznančevom šeširu pročitao – da, da, onde sam pročitao zlatnim slovima na beloј postavi:

A T A N A S I J U S P E R N A T

Ovaj mi je šešir izazvao podozrenje i zaplašio me a da nisam mogao dokučiti zašto.

Iznebuha se u mene poput strele zabode glas, na koji sam zaboravio i koji je oduvek želeo od mene da dozna gde se zametnuo kamen podoban grumenu masti.

Smesta počinjem da zamišljam oštri nacereni profil crvenokose Rosine i na taj način uspevam da izbegnem strelu, koja se time izgubi u pomrčini.

Da, lik Rosine! On je snažniji od tupog, brbljivog glasa; i sada kad sam ponovo bezbedan u svojoj sobi u sokaku Hanpas, biću spokojan.